

Bisdom van Haarlem

DE HAARLEMSE KERK IN REORGANISATIE

Stand van zaken gebouwenbeleid in de regio

oktober 2008

Inleiding

In deze notitie willen we vanuit de Diocesane Commissie Regiovorming en Kerkopbouw de beleidskeuze en de problematiek van het bisdom van Haarlem kort beschrijven en daarbij een stand van zaken geven m.b.t. de voortgang van de reorganisatie.

1. Nieuwe Tijden Nieuwe Wegen

Waar was het ook al weer om te doen? Op 7 mei 2004 presenteerde het bisdom de beleidsnota Nieuwe Tijden Nieuwe Wegen. De parochies van het R.K. Bisdom van Haarlem zullen gaan samenwerken in regioverband. Dat is de kern van de nota. De afgelopen decennia is het kerkelijk leven veranderd. De participatie van de katholieken is afgenomen. Er zijn minder priesters, diakens en pastoraal werk(st)ers, maar ook minder vrijwilligers om het parochieleven op peil te houden. Vooral de vergrijzing baart zorgen. Zoals op andere terreinen van het leven ook zichtbaar is, zijn mensen steeds minder georiënteerd op de eigen wijk en buurt. Toch zijn mensen vandaag wel op zoek naar geloof en spiritualiteit. Niet zozeer de locatie, maar de kwaliteit van het aanbod is daarbij een belangrijk criterium. Daarnaast willen mensen ook vrijer zijn in hun deelname en mate van betrokkenheid. Op deze maatschappelijke trends speelt het bisdom in.

Drie doelstellingen staat Mgr. Punt voor ogen. Allereerst worden parochies uitgedaagd zich niet in zichzelf op te sluiten, maar zich te verbinden met elkaar in een regio. De regio wordt daarmee een gemeenschap van (parochie-)gemeenschappen. Van die regio's kunnen ook parochies van katholieke migranten en nieuwe bewegingen deel uit maken. Hij hoopt daarmee dat priesters, diakens en pastoraal werk(st)ers hun beste krachten en verschillende gaven ten dienste van de regio willen inzetten. Een regio omvat ongeveer 4 tot 6 parochies en ongeveer 15.000 nominaal katholieken. De 34 regio's verschillen naar grootte omdat zoveel mogelijk naar natuurlijke, maatschappelijke verbanden is gekeken.

Vervolgens maakt deze regiovorming het mogelijk voluit een missionaire kerk te zijn. Mensen zijn op zoek naar spiritualiteit, naar God. Het is aan ons om mensen op het spoor van Christus en Zijn kerk te zetten. Afzonderlijke parochies zijn nauwelijks meer in staat die taak op zich te nemen. Samen is het wellicht beter mogelijk nieuwe initiatieven te ontwikkelen. Nieuwe bewegingen hebben ook initiatieven ontwikkeld die in de regio's een kans kunnen krijgen. We denken aan bijeenkomsten over christelijke spiritualiteit, cursussen voor mensen die zich in het geloof willen verdiepen of zich op de kerk willen oriënteren, zoals bij Alpha-cursussen. Maar ook diaconale projecten rond maatschappelijke thema's zoals een samenleving met mensen vanuit verschillende culturen, migratie en vluchtelingen, gerechtigheid en vrede in de wereld.

Een derde doelstelling is: het sacramenteel leven van de kerk opnieuw onder de aandacht te brengen. We lopen vast als iedere parochie daarvoor apart garant moet staan. In regioverband kan dat veel beter. We zien ook dat mensen zelf mobieler zijn en keuzes maken. Parochies worden niet opgeheven, maar zijn onderdeel van de regio. Samen staan parochies garant voor de viering van de Eucharistie en voor een goede toeleiding naar de sacramenten. Samen moeten parochies ook onderzoeken hoe zij hun organisatie en gebouwen het beste kunnen inzetten.

De nota moet vooral gelezen worden als een richtingwijzer. De koers is uitgezet, maar op vele onderdelen zullen nadere uitwerkingen gemaakt dienen te worden. Het is een traditie van dit bisdom om daar samen de schouders onder te willen zetten.

2. Nieuwe Dekenaten

De nieuwe situatie waarin de Kerk in ons bisdom zich vandaag bevindt en de nieuwe uitdaging waarvoor we staan, vragen een reorganisatie die niet alleen in de parochies merkbaar is, maar ook gevolgen heeft voor de dekenaten en het bisdom.

Een zwaarder accent op de regio's en het geleidelijk gaan werken met verschillende profielen voor de pastoraal werkenden in de regio's, vraagt om een andere werkwijze voor het dekenaat. Het dekenaat zal - in lijn met het bisdom zelf - vooral een dienstverlenende organisatie moeten zijn, waarbij de inhoudelijke verantwoordelijkheid en de praktische uitvoering nauw op elkaar betrokken dienen te worden. Deze kortere lijnen en inhoudelijk afstemming tussen bisdom en dekenaten rechtvaardigen daarom naar de mening van de Bisschopsraad niet meer een aparte bestuurslaag van het dekenaat. We kunnen daarmee niet alleen effectiever werken, maar ook inhoudelijk aan kracht zal winnen.

Vanaf januari 2006 werken we met drie dekenaten, ongeveer gelijk in omvang, aantal nominaal katholieken en financieel draagvlak.

Het bisdom en de dekenaten werken sindsdien ook met gelijke commissies onder verantwoordelijkheid van een van de leden van de bisschopsraad. Zo functioneren er diocesaan én dekenaal al commissies voor:

- Regiovorming en Kerkopbouw,
- Geloofsopbouw, en
- Diaconie.

Ten gevolge van de regiovorming en na het opheffen van de oude dekenaten is de onderlinge solidariteit per 1 januari 2007 voortgezet in de *Regionale Centrale Financiering*. De financiering en onderlinge solidariteit wordt nu vooral zichtbaar in de afdracht die een parochie moet betalen voor de pastores in het basispastoraat van hun eigen regio. Norm voor de pastorale bezetting van de regio is een maximum van 4 formatieplaatsen (fte). Een parochie die een bepaald percentage daarvoor van de inkomsten overstijgt (op dit moment 30%) kan rekenen op een bijdrage uit een solidariteitsheffing die alle parochies betalen (op dit moment 1.3%). De parochies van de regio's die (nog) ruimer in het aantal pastoraal werkenden zitten, betalen een hoger percentage aan personeelslasten (op dit moment 35%). Voor de dienstverlening van het dekenaat betalen de parochies 5% en voor het bisdom 9%.

3. Kerkgebouwenbeleid

Kerkgebouwen en pastorieën zijn in ons bisdom in eigendom van de r.k. parochies. Omdat het aantal gelovigen krimpt, wordt het onderhoud van de kerkgebouwen voor een steeds kleinere wordend aantal (betrokken) parochianen een steeds moeilijker, zo niet onmogelijke opdracht. Het gevolg is: noodzaak van kerksluiting!

Al in de nota Nieuwe Tijden Nieuwe Wegen worden parochies aangespoord een regionaal gebouwenbeleid te ontwikkelen. M.n. de grote restauratieplannen drukken zwaar op de financiële huishouding van een parochie. Gemiddeld gaat meer dan 40% van de inkomsten van een parochie naar de kerkgebouwen.

Het bisdom heeft aan Monumentenwacht Noord Holland gevraagd op kosten van het bisdom alle kerken en pastorieën (dus van de monumentale en niet monumentale kerken van het bisdom) in kaart te brengen en van een Meerjaren-Onderhouds Plan te voorzien. Met deze gegevens krijgen de parochiebesturen van de regio een reëel beeld van de kosten die hen de komende jaren te wachten staan en maakt het wellicht mogelijk een plan tot sanering te ontwerpen. Tot nu toe zijn ongeveer de helft van de regio's bezocht en is ongeveer € 36 miljoen euro nodig voor het onderhoud de komende zes jaar. Voor het hele bisdom en een

aantal grote projecten zoals de St. Bavo in Haarlem, mogen we ervan uitgaan dat meer dan het dubbele bedrag nodig is om al het onderhoud uit te voeren.

Daarnaast hebben we het KASKI in Nijmegen gevraagd op basis van de kerncijfers van 2006 een prognose te maken van het jaar 2016. Zij stellen vast dat het aantal nominaal katholieken met ongeveer 12 % zal dalen, terwijl het kerkbezoek 1/3 zal afnemen.

Inmiddels bieden we dekenaten en regio's aan om vanuit het bisdom met een 'visitatie'-bezoek onze gedachten in gesprek te brengen en concrete voorstellen te doen om beleid naar de toekomst te ontwikkelen.

Overheidsbeleid

Met name het aantal rijksmonumenten onder de kerkgebouwen en de teruglopende subsidies van rijkswege nopen tot een nadere beleidsbepaling naar de overheid. Dit jaar van het religieus erfgoed is daar een goede gelegenheid voor. Overigens zijn het niet alleen de rijksmonumenten die een vrije omgang met onze kerkgebouwen blokkeren. Ook de aanwijzing tot gemeentelijk monument (vaak ook op een moment dat wij overwegen een kerkgebouw af te stoten) zit het beleid behoorlijk in de weg.

Mede op aandringen van de bisschop van Haarlem ontstaat er langzaamaan een consensus over een andere benaderingswijze. We maken inmiddels een onderscheid tussen:

A: Een categorie monumentale kerkgebouwen als integraal religieus erfgoed.

We spreken dan over kerkgebouwen die qua architectuur, ornamenten, ramen en beeldhouwkunst geheel op de (christelijk) religieuze functie zijn ingericht en waarbij deze aspecten geheel zijn verweven met het gebouw. In deze categorie is het vrijwel onmogelijk een profane herbestemming te realiseren zonder aantasting van cultuurhistorische en maatschappelijk/religieuze waarden. Deze kerkgebouwen zijn doorgaans rijksmonumenten. De wens tot integraal behoud van "Gesamtkunst" blijkt door het merendeel betrokken kerkelijke en maatschappelijke partijen gedragen te worden.

B: Een categorie kerkgebouwen als architectonisch/stedenbouwkundig monument, maar met beperkte religieuze signatuur (voor het gemak: "neutrale kerken"):

Het kerkenbestand telt vele gebouwen met een religieus neutrale uitstraling maar met bepaalde hoge architectonische kwaliteiten die, na intensieve discussie, hebben geleid tot een definitieve monumentaanwijzing. Dit kunnen rijksmonumenten zijn, vaker zijn het gemeentelijke monumenten. Hier zijn herbestemmingsmogelijkheden ruimer binnen een door de bisschoppen te bepalen bandbreedte.

C: De categorie kerkelijke gebouwen zonder religieus/architectonisch uitstraling.

Helaas ligt amovering van zelfs deze gebouwen, uit oogpunt van nostalgie en of identiteit, vaak maatschappelijk gevoelig. Instandhouding om deze reden zal echter, om religieuze en economische redenen, ten alle tijden vermeden moeten worden.

D. De categorie kerkelijke 'monumenten' in de zin van stedenbouwkundige kwaliteiten.

Dit is een variant op categorie C. Een veel voorkomend fenomeen is dat het kerkgebouw an sich niet een bepaalde superbe architectonische kwaliteit inhoudt, maar de stedenbouwkundige situering en dimensies de specifieke kwaliteit bepalen. De lokale overheid heeft alle middelen in huis om door vestiging van een "voorkeursrecht gemeenten", herziening van het gemeentelijke bestemmingsplan, stedelijke randvoorwaarden vast te leggen die deze genius loci kan waarborgen. De plaatselijke commissie welstand en monumentenzorg kan vervolgens de architectonische kwaliteit van de nieuwbouw bewaken.

Deze “stedenbouwkundige monumentenstatus” zou een ware uitdaging kunnen worden voor nieuwe, grensverleggende, architectuur.

De bisschop van Haarlem zou een gesprek met de overheid willen aangaan over een veel grotere bijdrage van de overheid in het onderhoud van met name het exterieur van de monumentale gebouwen (categorie A en B). De Kerk zelf zou voor een bepaald percentage van het onderhoud garant kunnen staan op basis van onze objectieve behoefte aan kerkelijke gebouwen (zie o.a. de prognoses van het KASKI). De kerkgebouwen die wij strikt genomen niet nodig hebben, maar als religieus erfgoed tot rijksmonument zijn verheven, zouden door de overheid onderhouden dienen te worden. De rekening daarvoor ligt nu vrijwel eenzijdig bij de Kerk.

Inkomsten en uitgaven

In de voorafgaande paragrafen gaat het om grote bedragen. De Nederlandse Kerkprovincie organiseert al dertig jaar een jaarlijkse financiële actie aan het begin van het jaar samen met de grote Protestantse Kerken onder de naam: Actie Kerkbalans. De R.K. Kerk haalt daarmee een bijdrage van de leden op ter grootte van € 60 miljoen euro.

In het bisdom van Haarlem zijn de inkomsten uit de opbrengst van deze financiële actie, collectegeld e.d. ongeveer 16 miljoen euro. Daarnaast is er een opbrengst uit vermogen van ongeveer 8 miljoen. Tegenover deze inkomsten van 24 miljoen staan 26 miljoen aan uitgaven. Reden genoeg om zorgvuldig en kritisch naar de harde sector van ons kerkelijk bedrijf te kijken.

Piketpaaltjes voor regiobeleid

Gebouwen drukken uit wat we **pastoraal nodig en wenselijk** vinden gelet op het aantal deelnemende kerkleden, prognoses en alles wat ons de komende jaren te wachten staat aan krimp én uitdaging. Dat is dan ook de eerste vraag die parochies zich in een regio moeten stellen. Met welke visie op kerk-zijn gaan we naar de toekomst en welke gebouwen hebben we daarvoor nodig. Vervolgens kijken we naar het feitelijke bestand in de regio.

Daarbij zijn de volgende aspecten van belang:

- het zijn niet de monumenten die op voorhand veilig gesteld zijn. Ook de monumentale kerken kunnen worden aangemerkt als kerkgebouwen die we niet nodig hebben voor de weekendliturgie.
- gemeenten komen vaak met een aanwijzing tot monument op een moment dat wij een kerk willen afstoten en gebruiken dan de monumentenwet op een oneigenlijk, politieke manier om een gebouw voor de buurt te bewaren. Dat moeten we zelf niet gebruiken in ons beleid maar aanvechten want dat belemmert ons eigen beleid.
- bij de echte religieuze monumenten van de eerste categorie staan de bisschoppen geen herbestemming toe. Wel wordt gepleit voor een ruimhartiger beleid van de overheid om deze monumenten te bewaren. De overheid/ gemeenschap kan die last niet alleen bij de Kerk neerleggen.
- er bestaat al een Egalisatiefonds (per decreet) waarmee het bisdom parochies die toevallig rijk zijn geworden door de verkoop van onroerend goed kan dwingen een deel van de opbrengst te bestemmen voor de regio.
- processen duren vaak te lang. Druk vanuit het bisdom helpt meestal niet of werkt contra-productief. Maar te lang wachten levert eigenlijk alleen maar verder verloop, eenzijdige belasting van pastores (alle plekken overeind houden) en verlies van kostbare energie op.

- Als een regio op basis van deze gegevens niet in staat is tot een helder gebouwenbeleid te komen, zijn we vanuit de DCRK bereid in een ‘visitatie’ van de regio onze zienswijze te geven. Niet als een decreet maar als een advies. Uiteraard kan de regio met tegenvoorstellen komen maar ijkpunten voor beleid zijn steeds:
 - a. Is er een **visie op de toekomst** van de regio?
 - Uitgedrukt in pastoraal beleid voor de regio
 - Samenwerking tussen de parochies
 - Ook op de deelterreinen: liturgie, sacramenten, catechese, diaconie, enz.
 - b. Is er een samenhangend **gebouwenbeleid**?
 - c. Blijft er **financieel** voldoende in de knip voor een verantwoord beleid de komende 10 jaar? (Investeer dus niet de laatste cent in gebouwen).

Tot slot

Na al deze woorden over gebouwen en geld is het goed op te merken dat er ook gedachten bestaan om een vervolgnota te schrijven op de beleidsnota Nieuwe Tijden Nieuwe Wegen, waarin wellicht (nog) meer over de uitdaging van een missionaire kerk geschreven moet worden. Uiteindelijk gaat het daarom.

Mgr. drs. M.J. de Groot, Vicaris-generaal, voorzitter van de DCRK

Enkele kerncijfers van het Bisdom van Haarlem:

Dekenaten	3	
Regio's	34	
Parochies	164	
Rectorale kerken	4	
Migrantenparochies in bisdom	10	
Landelijke migrantenpar. in bsd	4	
Diocesaan Missionair Centrum	1	
Grootseminarie	1	
Aantal katholieken 2006	473.155	100%
Progn.aantal katholieken 2011	446.590	94,3%
Progn.aantal katholieken 2016	416.819	88%
Aantal kerkgangers 2006	35.608	100%
Progn. aantal kerkgangers 2011	28.735	80,7%
Progn. aantal kerkgangers 2016	23.798	66,8%
Gemiddeld aantal kerkbez.per regio	1042	
Gemiddeld perc. kerkbezoek	7.7%	
Aantal kerkgangers per kerk	154	
Aantal kerkgangers per viering	101	